

“МУЗЕЙН ҮЗМЭР, ЭД ӨЛГИЙН ЗҮЙЛИЙН ЕРӨНХИЙ БҮРТГЭЛ”-ИЙГ ХӨТЛӨХ ТУХАЙ

2012 онд батлагдсан “Музейн сан хөмрөгийг бүртгэх, баримтжуулах заавар”-ын “Музейн үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ерөнхий бүртгэл”-ийг (ББЗ Маягт 10) хэрхэн хөтлөх талаар бичиж байна.

“Ерөнхий бүртгэл нь музейн сан хөмрөгт орж байгаа бүх зүйлд хөтлөгдөх үзмэрийн шинжлэх ухаан, соёл, музейн ач холбогдлыг тодорхойлон бүртгэх, хадгалах ажлын эх үндэс нь бөгөөд музей эзэмшигч болохыг баталгаажуулсан хууль эрх зүйн баримт бичиг мөн.” Гэж 2006 оны Монголын Улсын стандарт “Гар урлал болон урлагийн зориулалттай зүйлс. Музейн үйл ажиллагаанд тавих шаардлага” - 12.4.2 –д тодорхойлсон.

Улсын тооллогоор сан хөмрөг, үзүүлэг зэрэгт эд өлгийн зүйл нэг бүр хадгалагдаж байгаа эсэхийг биечлэн шалгаж, 2007 оны ерөнхий бүртгэл дэх бичлэгтэй тулган шинэ дэвтэрт баталгаажуулан бүртгэж тоолно. Ерөнхий бүртгэлд сан хөмрөгийн менежмент ба аюулгүй байдлыг хангах зорилготой эд өлгийн зүйлийн дугаар, нэр төрөл, физик шинж чанар, онцлог, хадгалалтын байдал, байршил, хэнээс, хэзээ хэрхэн музейн эзэмшилд орсон зэрэг үндсэн мэдээллийг үнэн зөв бүртгэж, тоолсон дүн гаргана.

Бүртгэл мэдээллийн санч эд өлгийн зүйлийн мэдээллийг ерөнхий бүртгэлийн дэвтрийн өгөгдлийн дагуу алдаагүй, бүрэн, гаргацтай цэвэр бүртгэх үүрэгтэй.

Зааврын ББЗ Маягт 55-д сан хөмрөгт хөтлөгдөх бүртгэлийн дэвтрүүдийн дотоод нүүр батлагдсан бөгөөд “Музейн үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ..... бүртгэл” гэсэн зайд Ерөнхий бүртгэл гэж нөхөж бичнэ. Дараа нь музейн албан ёсны нэр, тухайн бүртгэлийн дэвтрийг хөтөлж эхэлсэн, дууссан огноо, дэвтрийн дугаар ба хуудасны тоог бичнэ.

Музейн нэр

Музейн нэрийг оршин байгаа засаг захиргааны нэгжийн нэр, хаягтай цуг бичдэг байна. *Ж: Монголын Үндэсний Музей, Улаанбаатар хот*

1. Дэс дугаар (д/д):

Эд өлгийн зүйлийг бүртгэж эхлэхийн өмнө Ерөнхий бүртгэлд дэс дугаар тавина. Ерөнхий бүртгэлийн 01 дэвтэрт нэгээс эхлэн дугаарлан бүртгэж дуусгаад 02 дэвтэрт өмнөх дэвтрийн сүүлийн дэс дугаарыг үргэлжлүүлнэ.

2. Сан хөмрөгийн төрөл

Үндсэн ба туслах сан хөмрөгт хамаарах эд өлгийн зүйлийг ерөнхий бүртгэлд бүртгэхдээ “У” ба “Т” гэж тэмдэглэнэ.

3. Эд өлгийн зүйлийн хувийн дугаар

2007-2008 оны ерөнхий бүртгэлийн “Үзмэр, эд өлгийн зүйлийн хувийн дугаар”- т бичигдсэн, ямарваа асуудалгүй эд өлгийн зүйлийн хувийн дугаарыг хэвээр бичнэ.

Хувийн дугаар шинээр өгч бүртгэх тохиолдолд зааврын “Эд өлгийн зүйлд хувийн дугаар өгөх” заалтуудыг баримтлана. Хувийн дугаарыг эд өлгийн зүйлд давхардуулж өгөхгүй (2.2.24; 2.2.23), сан хөмрөгийн бүртгэлээс хасагдсан эд өлгийн зүйлийн хувийн дугаарыг дахин хэрэглэхгүй (2.2.29) гэсэн хүртэл мөрдөгдөж ирсэн зарчим хэвээр байна. Мөн нэг нэр төрлийн эд өлгийн зүйл ба адилхан цуглуулгад нэг зарчмаар хувийн дугаар өгч, тоо ширхэгийг тавьж, тодорхойлон бичнэ гэж тодруулж өглөө. (2.2.20). Энэ нь музейн сан хөмрөгт хадгалагдаж буй эд өлгийн зүйлийн тоог зөв гаргах, аюулгүй байдлыг хангах зэрэг ач холбогдолтой.

Мөн Ерөнхий бүртгэлд нэг эд өлгийн зүйл ба бүлэг эд өлгийн зүйлийг (цуглуулга) нэг хувийн дугаарт бүртгэж байгаа ба энэ зарчим хэвээр юм. Эд өлгийн зүйлийг ерөнхий бүртгэлтэй тулгаж тоолох тул нэг цуглуулгын эд өлгийн зүйл нэг бүрд аль болох тусдаа хувийн дугаар өгөх хэдий ч археологи ба байгалийн олон эд зүйлээс бүрдсэн цуглуулгыг каталогт ч бөөнд нь бүртгэдэг. Учир нь тооллогын дэвтэрт ийм олдворуудыг бөөнд нь бүртгэж тоолно.¹, цуглуулга буюу бүлэг эд өлгийн зүйлд нэг хувийн дугаар өгсөн бол Ерөнхий бүртгэлийн тодорхойлолтын хэсэгт тухайн цуглуулгыг бүхэлд нь тодорхойлж бичих бөгөөд харин эд өлгийн зүйлүүд нь хоорондоо ялгаатай бол нэг бүрийг жагсааж бичнэ. Ийнхүү нэг хувийн дугаарт авсан цуглуулгыг ангилж, жагсаан ашиглах боломжтой байхаар зохион байгуулахыг зөвлөж байна.² Хос гутал ба тагтай савыг нэг хувийн дугаарт бүртгэхийн зэрэгцээ 100 гаруй ястай динозаврын араг яс сан хөмрөг ба үзүүлэлт салсан байгаа тохиолдолд нэг хувийн дугаартай хэдий ч илүү тодорхой бүртгэх хэрэгтэй болно³ гэсэн гэсэн зөвлөлгөөг зааварт тусгасан.

Хувийн дугаар нь гурав ба дөрвөн бүлэг тооноос бүрдэнэ. Ж: МҮМ2012.1.5; МҮМ2012.2.6.1; (2.2.11.) Зааварт оруулсан хувийн дугаар өгөх системийг боловсруулахдаа гадаад ба дотоодын туршлагыг харгалзсан.

Хувийн дугаарын хоёр дахь бүлэг тоо нь нэг удаад тухайн цуглуулга, эд өлгийн зүйлийг музейд өгсөн хүн буюу байгууллагыг эх үүсвэр гэж үзэж дугаарласан гэсэн үг юм. 1972 оны зааврын хувийн дугаар өгөх журам нь шинээр боловсруулагдаж буй зааврын журамтай үндсэндээ адил байна. БНМАУ-ын Соёлын яамны сайдын 1972 оны 8 дугаар сарын 11-ны өдрийн 197 тоот тушаалаар батлагдсан “БНМАУ-ын музейнүүдийн сан хөмрөгийн тоо бүртгэл, эрдэм шинжилгээний тодорхойлолтын заавар-ын Хоёр. 1-д хувийн дугаарын “*хоёр дахь бүлэг тоо нь ..... музейд тэр жилдээ хэд дэх удаадаа орж ирсэн цуглуулга болохыг заана.*” Гээд “66,2 гэвэл 66 оны 2 дахь удаагийн хайгуулаар

¹СИДОК Guidelines for Museum Object Information: Introduction-
<http://willpowerinfo.myby.co.uk/cidoc/guide.guideint.htm>

² MDA Fact Sheet – Accession Records – <http://www.mda.org.uk/acc.htm>

³ The New Museum Registration Methods. Edited by Rebecca A.Buck and Jean Allman Gilmore. American Association of Museums. 1998. P.118.

орсон зүйл гэх буюу 66,3 гэвэл 66 онд музейд 3 дахь удаа худалдан авах журмаар орсон зүйл, 66,4 гэвэл 66 онд өөр байгууллагаас шилжүүлж авсан үзмэрийн зүйлс, 66,5 гэвэл 66 онд бэлгээр музейд орсон эд өлгийн зүйл гэж үзэх жишээтэй” гэж заажээ. Шинэ зааврын 2.2.11в –д 1972 оны зааврын “гутал оймс, хэт хутга г.м. тус бүр хэд хэдэн хэсгэс бүрдэх иж юманд дөрөв дөх бүлэг тоо буюу иж юмны хэсэг бүрд байх дэс дугаар үүсч буй хэрэг болно.” Гэсэн жишээг тусгасан боловч гутлын өрөөсөн тус бүрд хувийн дугаарын дөрөв дэх тоо үүсгэж, уг зааварт заасан “ерөнхий бүртгэлийн “дэсийг доош нь бичих” буюу дэс дугаар үүсгэхээр энэ удаа заагаагүй.

Хувийн дугаарын хоёр бүлэг тоо нь эд өлгийн зүйл ямар цуглуулгад хамаарахыг мэдэх бололцоо олгож байгаа бөгөөд энэхүү дугаар нь цуглуулгын бүтээгдсэн газар, он цаг, цуглуулсан хүний нэр овгийг хадгалж үлдээдэг байна. Ингэж эх үүсвэр буюу музейд цуглуулга хүлээн авсан үйлдлийг дугаарлаж хоёр дахь тоог үүсгэсний дараа цуглуулгад орсон эд өлгийн зүйлийг дугаарлан гурав ба дөрөв дэх тоо үүсгэн өргөтгөл хийж байгаа юм. Гэхдээ бөөнд бүртгэх боломж мөн гаргасан.

Өөр хоорондоо ялгаатай, “бие дааж үзмэр болж чадахаар” эд өлгийн зүйлүүдээс бүрдсэн иж эд өлгийн зүйлийн бүрдэл эд өлгийн зүйл тус бүрд нь дөрвөн бүлэг тооноос бүрдсэн хувийн дугаар (2.2.11в) өгөх (МҮМ2012.2.6.1) ба харин бүрдэл эд өлгийн зүйлүүд нь харьцангуй адил, “харилцан бие биеэ нөхөж буй эд хэрэглэл” бүхий иж эд өлгийн зүйлийг гурван бүлэг тоо бүхий нэг хувийн дугаарт бүртгэнэ. (2.2.11г) Гурав дахь бүлэг тооны ард зураас татаж тоо ширхэгийг тавьж байгаа нь тухайн хувийн дугаарт хэдэн эд өлгийн зүйл бүртгэгдсэнийг харуулж байгаа юм.Ж: МҮМ2012.2.3-12;

Зааврын 2.2.12. дугаар заалтын хувьд ерөнхий бүртгэл нь мөн чанараараа цуглуулга, эд өлгийн зүйлийг музейн сан хөмрөгийн бүртгэлд бүртгэн музейн эзэмшилд албан ёсоор бүртгэн оруулдаг бүртгэл бөгөөд цаг алдалгүй ийм бүртгэлд бүртгэх шаардлага, анхан шатны бүртгэлийн дэвтэрт бүртгэхдээ **эх үүсвэрийг үндэс** болгох зарчмын дагуу нэг эх үүсвэрээс ирсэн цуглуулгыг бөөнд нь хувийн дугаарт бүртгэхээр оруулсан. 2.2.12. -д заасан олон тоотой гэрэл зургийг нэг эх үүсвэрээс музейд авсан тохиолдолд бөөнд нь бүртгэж байна. Олон улсын практикт нэг эх үүсвэрээс авсан хэдий ч ялгаатай үйл явдал, хүмүүс зэргийг баримтжуулсан гэрэл зургуудыг тус тусад нь каталогжуулж, хувийн дугаар өгсөн тохиолдолд ерөнхий бүртгэлд тус тусад нь бүртгэдэг байна. Тиймээс 2.2.12 –ийн дагуу бүртгэгдсэн гэрэл зураг тус бүрийг каталогжуулаад, дараагийн тооллогоор Ерөнхий бүртгэлд тус тусад нь бүртгэж болох юм байна. Гэхдээ тодорхойлолтын хэсэгт нэг эх үүсвэрээс ирсэн нэг цуглуулга гэдгийг тэмдэглэнэ. Ж: МҮМ2012.4.1-150;

Харин 2.2.13 дугаар заалтын *тухайд хөзрийн карт, ваарын хэсгүүд, шатар* зэрэг хэд хэдэн тусдаа зүйлээс тогтсон хэдий ч зориулалт болон шинж чанараараа нэг бүхэл зүйл болж байгаа эд өлгийг нэг хувийн дугаарт бүртгэж,

хэсэг тус бүрд үсгэн тэмдэглэгээ өгнө. Ийм эд өлгийн зүйлийн тоо “тоо ширхэг” өгөгдөлд “1” гэж бичиж, тодорхойлолтын хэсэгт бүрдэл хэсгийн тоог бичнэ. Ж: МҮМ2012.2.5а;

Халх дээлд бэхлэгдсэн зоос зэрэг чимэглэл, европ хувцасны товч зэргийг тодорхойлолтын хэсэгт тоо ширхэг ба дүрслэлийг бичих “тоо ширхэг” гэсэн өгөгдөлд “1” гэх (2.2.15) юм.

Археологи зэрэг **нэг эх үүсвэрээс ирсэн** нэг жагсаалттай цуглуулгын нэг хувийн дугаарт бүртгэгдсэн олдворууд (2.2.16), нэг хайрцаг, суурь бүхий *шавьж*, *ургамал* зэрэг (2.2.17) эд зүйлүүдийн тоо ширхэгийг “тоо ширхэг” гэсэн өгөгдөлд бичнэ.

2.2.26. Эд өлгийн зүйлд хувийн дугаар нь байгаа хирнээ ерөнхий бүртгэлд бичигдээгүй бол нягталсны дараа “хувийн дугаар” гэдэг өгөгдөлд ичихээс гадна “тайлбар” –т тайлбарлана.

2.2.27. заалтын хувьд тооллогоос бусад үед “тайлбар”-ыг захирал ба сан хөмрөгч нар баталгаажуулах юм.

2.2.31. Тухайн тооллогоор хувийн дугаар ба эх үүсвэр буюу өгсөн хүн байгууллага нь мэдэгдэхгүй бол сан хөмрөгийн бүх бүртгэл баримт бичигт шалгаж нягталсны дараа олдохгүй бол эх үүсвэрийг тэг “О” гэж (хувийн дугаарын хоёр дахь бүлэг тоо) дугаарлахад хүрнэ. Ингэж мэдэгдэхгүй эх үүсвэрийг дугаарлах зарим орны практикийг үндэс болгосон бөгөөд харин “О” гэж дугаарлах санааг зааврыг хэлэлцүүлэх үед музейн ажилтнууд гаргасан. Дугаарлахдаа эд өлгийн зүйл ба цуглуулгад хувийн дугаар өгөх талаарх зааврын заалтуудыг баримтална.

4.Хуучин хувийн дугаар

Музейн хуучин ерөнхий бүртгэл ба эд өлгийн зүйл дээр байгаа дугааруудыг бичнэ. Хуучин хувийн дугаарууд нь эд өлгийн зүйлийн түүхийг өгүүлж байгаа тул ач холбогдолтой.

5. Эд өлгийн зүйлийн нэр, төрөл зүйл

Эд өлгийн зүйл, цуглуулгын 2007 оны тооллогын ерөнхий бүртгэлд бичигдсэн нэрийг бичих зарчим баримтлах боловч шаардлагатай бол засч “тайлбар”-т хуучин нэрийг бичиж, өөрчилсөн үндэслэлийг бичнэ.

Олон нийт ба судлаачид мэддэг, бүтээгдсэн, хэрэглэгдэж байсан үеийн, энгийн **нийтлэг**, хэрэглэгддэг нэрийг бичнэ. Ямар төрлийн нэр бичсэнээ тэмдэглэнэ. Ялангуяа бүтээгчийн өгсөн нэрийг бичсэн бол энэ тухайгаа бичих хэрэгтэй.

Археологи, урлаг ба түүхийн эд өлгийн зүйлийн нэр нь хэлбэр, зориулалт, төрөл ба технологийг тодотгосон байна. Ж: *айргийн хөхүүр, шаазан ваар, сүлжмэл эдлэл, цахиур буу, мөнгөн цом, ширээний медаль, хүрээ дээл, дөрвөлжин тамга, бортгон малгай, тарваганы чихмэл, үлэг гүрвэлийн чөмөгний яс, хатаасан ургамлын цуглуулга, гэрэл зураг, пянз* гэх зэргээр бичнэ. Бууны нэрийн ард цувралын дугаарыг бичнэ.

Ж: Хэнтий аймгийн дунд сургуулийн сурагчдаас зохиолч эрдэмтэн Б.Ринчинд бэлэглэсэн ил захидал, Бурханы ширээ, эмэгтэйн хөрөг,

Байгалийн түүхийн эд зүйлийн латин бус нэрийг бичихдээ дээрхтэй адил бичих ба харин латин нэр нь зүйлийн нэр байна.

Төрөл зүйл: “Түүх соёлын хөдлөх дурсгалын бүртгэл”-ийн “*Үзмэрийн төрөл зүйлийн ангилал*” жагсаалтаас сонгож, тухайн эд өлгийн зүйл ямар төрлийн цуглуулгад хамаарахыг бичнэ. RCH соёлын өвийн бүртгэлийн программын үзмэрийн төрөл зүйлийг сонгох зөвлөмж. – Музейн бүртгэл – мэдээллийн санч нарт зориулсан “Соёлын өвийн бүртгэл- мэдээллийн санг бүрдүүлэх нь.” Сургалт семинар. УБ.2010.

6. Тодорхойлолт

А. Дүрслэн бичих: Эд өлгийн зүйлийн гадаад төрх байдал, физик шинж чанарыг ерөнхийд нь дүрсэлнэ. Үүнд: хэлбэр, зориулалт, бүтэц, гадаргуу, өнгө, сэдэв, дүрслэл зохиомж, хийц, чимэглэл, үйл явдал ба түүхэн бие хүнтэй холбогдох, жааз зэргийг бичнэ. Ж: *Давхиж буй хүрэн зүсмийн морь, Зусландаа байгаа хот айл,*

Хийц: Монгол дархны урлал: боржигин, дарьганга, долнуур, ханхөхий, ноён сэврэй, батноров,

Дүрслэх урлагийн бүтээлийг тодорхойлон бичихдээ бүтээгчийн нэр буюу музейн мэргэжилтнүүдийн өгсөн нэрийг бичнэ. Мөн зураачийн амьдарч байсан он жилүүд, уран зураг ба уран баримлын нэр, дүрслэл ба зохиомжийг дүрсэлж, зураг дээр тавигдсан гарын үсэг, он сар өдөр ба гарал үүслийг (өмчлөл) бичнэ.

Хувь хүний хөрөг зургийг тодорхойлон бичихдээ хөрөг зураг дахь хүний тухай товч бичнэ. Зураачийн гарын үсэг, тэмдэг тэмдэглэгээг буулгана. Бичээс эхээрээ ямар хэл дээр ямар бичгээр байгааг хэвээр нь хөрвүүлэн буулгах шаардлагатай.

Хөрөг гэрэл зургийг тодорхойлон бичихдээ тухайн зурагт гарсан хүний бүтэн нэр овог, зургийн байдлыг (*толгой, цээж, бүсэлхий хүртэлх, бүтэн биеийн, зүүн тийш бага зэрэг эргэсэн байдалтай* гэх мэт) бичнэ. Гэрэл зургийн студи байвал бичнэ. Цагаан хар, өнгөт зэргээр гэрэл зургийн төрлийг тэмдэглэнэ. Хэсэг бүлэг хүмүүсийн гэрэл зургийг тодорхойлоход ямар хүмүүс болохыг бичээд, дараа нь *зүүнээс баруун тийш, дээрээс доош гэсэн дарааллаар хүмүүсийн тухай бичих бөгөөд аль нэгийг нь онцолбол “зүүнээсээ хоёр дахь”, “дунд нь байгаа нь”* гэх мэтээр тодорхой заана.

Ямар нэгэн үйл явдлыг харуулж буй гэрэл зургийн тодорхойлолтод эхлээд гэрэл зургийн нэрийг бичнэ.

Биет үзмэрийн тухай бичихдээ эхлээд нэг бүхэл зүйл үү, хэд хэдэн хэсгээс бүрдсэн үү гэдгийг заана. Брдүүлэгч хэсгүүдийг бичихдээ бүтэц, хэлбэр, чимэглэлийг бичээд дараа нь хэсгүүдийн тухай хэмжээтэй нь бичнэ. Бүтцийн тухай бичихдээ эд хэсгүүдийн угсарсан газар, ямар аргаар хооронд нь угсарсан, тэдгээрийн онцлогийг заана.

Зоос зэргийн ар өвөр талыг тодорхойлно. Эд зүйлийн бүтэц бүрэлдэхүүний нэг хэсэг нь үнэт металл, үнэт чулуу бол тодорхойлно. Жишээ нь: *байгалийн дүрслэлийг пааландаж гаргасан, тэгш өнцөгт алтан хайрцаг, хавхагны ирмэгээр 10 ш алмаз эрдэнийн шигтгээтэй, булан бүрт тус бүр 4 ш бадмаараг эрдэнийн шигтгээтэй... гэх мэт.*

Ургамал, амьтныг тодорхойлохдоо төрөл зүйлийн нэрийг монгол латин хэлээр бичиж, хээрийн шинжилгээний анги хийсэн шошго дахь бүхий л мэдээллийг оруулж өгнө.

Гар бичмэл, архивын бичиг баримт, номыг тодорхойлон бичихдээ зохиогч, зохиогч тодорхойгүй бол нэр, бичиг, тамга тэмдэг зэргийг бичнэ. Түүнчлэн таних тэмдэг, чимэг, хээ угалз, бүдүүвч зураг, газрын зураг ба гадаад чимэглэлийн онцлогийг тусгана.

Б.Тэмдэг бичээс: Эд өлгийн зүйл бүр дээрх бичээс ба тэмдгийг тус бүрд нь бичнэ. Бичээсийг дууриаж бичнэ. Эд өлгийн зүйл алдагдсан тохиолдолд энэ мэдээлэл, ялгагдах онцлог ба гэрэл зургийн хамт ижил төстэй эд өлгийн дотроос ялган танихад хэрэг болохоос гадна судлаачдад үнэтэй хэрэглэгдэхүүн болно. Ялангуяа тэмдэг ба бичээсийн зураг байвал маш сайн.

Тэмдэг ба бичээсийн төрөл: *бичээс, гарын үсэг, гарын тийз, сорьцын тэмдэг, сийлж бичсэн дурсгалын үг,*

Арга: *сийлбэрлэсэн, цохьсон, бичсэн.*

Байршил: *аяганы ёроолд*

Бичээсийн галиг, орчуулга, тайлбар.

Ж: *Бичээсийг бүтэн бичих, сийлсэн дурсгалын үг, сийлсэн, аяганы ирмэг доод талд, латин, монгол орчуулга*

В.Ялгагдах онцлог

Эд өлгийн зүйлийн бусад ижил төстэй эд өлгийн зүйлээс ялгагдах онцлогийг бичнэ. Үүнд эд өлгийн зүйлийн гэмтэл өө сэв, сэргээн засварлагдсан ба үйлдвэрлэлийн алдаа зэрэг орно. Бусад ижил төстэй эд өлгийн зүйлд байхгүй шинж тэмдэг хаана байгааг бичнэ. Ж: цаасан суурьтай эд өлгийн зүйлийн хаана өө сэв байгаа, далд хээ зэрэг хоёроос доошгүй онцлогийг бичих нь зүйтэй. Уран зургийн будаг холцорч ховхорсон зэрэг байна.

Үйсэн иштэй модон хуйтай хутга, ишний хамт 42 см урт

Сарьсалсан модон хуйтай модон иштэй хутга

Дархны хөөрөг эх үлээвэртэй хар бө хөх сарьс давхарлаж хийсэн

Гинжтэй халаасны цаг. Швейцарь, ХХ зууны эх, металл гэртэй, цагаан эмаль нүүртэй цаг. Цагийн тоо нь ром тоо. Хоёр гоёмсог зүүтэй. Секундын нэмэлт жижиг зүүтэй.

7. Тоо ширхэг:

Хувийн дугаарт бүртгэгдсэн эд өлгийн зүйлийн тоо. Нэг хувийн дугаарт бүртгэгдсэн эд өлгийн зүйлүүдийн тоог бичих ба харин эд өлгийн зүйлийн бүрэлдэхүүн хэсгийн тоо ширхэгийг тодорхойлолтын хэсэнгт бичнэ. Ж: аяга 6, таваг 6, гүц 2.

8. Материал, арга техник

Эд өлгийн зүйл бүтээгдсэн материал, арга техник технологийг тодорхойлно. Технологи буюу эд өлгийн зүйлийг бүтээсэн явцыг бичнэ. Ж: Гар, механик арга, үйлдвэрийн арга.

Эхлээд гол материалыг тодорхойлоод, дараа нь бусад материалыг эд өлгийн зүйлийн аль хэсэгт байгааг бичнэ. Ж: *гууль, мод, зотон даавуу,*

Бүтээгдсэн ерөнхий аргыг эхэлж бичээд, (*оёсон, сийлбэрлэсэн, барласан, зээгт наамал* гм). дараа нь бусад аргуудыг бичнэ. Ж нь: сийлбэр дотор наалт, будаг орсон байж болно.

Эд өлгийн зүйл бөс даавуу, арьс шир, эсгий зэрэг зөөлөн эдлэлээс бүтсэн бол *ширэх, шаглах, хөвөрдөх, нөхөх, наах, хатгах, шуух, модон эдлэл бол зорох, харуулдах, сийлэх, ухах, металл эдлэл бол цутгах, хөөх, давтах, цоолборлох* гэх зэргээр тодорхойлон бичнэ.

Материал ба арга техникийг цуг тодорхойлохдоо өнгөний талаар оруулах нь бий. Ж: *шинэс модон, нүүрэн талд нь дөрвөн хүчтэн сийлбэрлэсэн, хөвхөн тагтай, оньсон шаргал авдар. Тусдаа хэлтэй.*

9. Хэмжээ, үнэт металлын нэр, сорьц, жин ба үнэт чулууны тоо ширхэг, жин (каратаар)

Баталгаатай багажаар, зөв хэмжих хэрэгтэй. Хэмжээг см-ээр тавина. Харин бүр жижиг үнэт чулуун шигтгээ, зоос зэргийг мм-ээр хэмжинэ. Өндөр, урт, өргөн, хүнд, хөнгөн хэмжээсийг тэмдэглэхдээ олон улсын системийн дагуу товчилсон хэлбэрээр цэг таслалгүй бичнэ. Жишээ нь: см-сантиметр, мм-миллиметр, м-метр, , г –грамм, кг –килограмм, кар- карат.

Хэмжээг товчлон бичнэ. Үүнд:

өндөр Ө, урт У, өргөн Өр, зузаан Зу, голч буюу диаметр – дм.

(Зу/уртыг)

Эд өлгийн зүйлийн өндөр, өргөн ба зузааныг хэмжинэ.

Уран зураг, зураасан зураг, ном, бичиг баримт зэргийн өндөр ба өргөнийг хэмжинэ. Ж: уран зураг Ө 66 см; Өр 45 см

Зууван эд өлгийн зүйлийг хамгийн өргөн ба бага голчийг хэмжинэ.

Гурван хэмжээст эд өлгийн зүйлийн өндөр, өргөн ба зузааныг хэмжинэ. Ж: авдар Ө 90см, Өр 140 см, Зу 50 см

Уран баримлын оройноос суурь хүртэл өндөр, өргөн, зузааныг хэмжинэ. Суурь нь тусдаа бол тусад нь хэмжээг бичнэ.

Хувцасны хэмжээг мөрний өргөн, эсвэл бэлхүүсний тойрог ба уртыг авна.

Геологи, минерал ба археологийн жижиг олдвор, үр тариа зэргийн жинг тодорхойлно.

Үнэт металлын нэр төрөл, сорьц, жин (гр), үнэт чулууны нэр, хэмжээ, жин (карат) тус тус бичигдэнэ.

10. Хадгалалтын байдал: - бүрэн бүтэн, - гэмтэл, - чанар

Бүрэн бүтэн: бүрэн бус бол бичих ба шигтгээ нь унасан хоосон нүхийг тоолж тавина. Эд өлгийн зүйл хэд хэдэн хэсгээс бүрдсэн бол тус тусад нь тодорхойлно.

Гэмтэл: Уран зураг, зураасан зураг, гар бичмэл, хэвлэмэл эд өлгийн зүйлсийн нүүрэн талыг тодорхойлоод, дараа нь ар талыг тус тус тэмдэглэнэ. Нүдэнд үзэгдэх гэмтэлгүй бол “ харагдах гэмтэлгүй ” гэнэ. Гэмтэл хаана, ямар хэмжээтэй гарсан: *Уранхай, цоорхой, будаг нь халцарсан, цав гарсан, хагарч цуурсан, хөөсөн, суларсан, хэлтэрсэн, халцарсан, аль нэг хэсэг нь хаягдаж үрээгдсэн, гээгдсэн, зүсээгдэж зурагдсан гм. Ж: “аяганд жижиг цууралт гарсан”, “ёроолд нь засвар хийсэн ул мөр байна”*

Чанар: Хадгалалтын байдлыг бичихдээ физик шинж чанарт үнэлгээ өгч, он сар өдрийг бичнэ. *Ж: сайн, их сайн, хэврэг, бөх бат, код. Харин дунд муу гэж бичихгүй хуучирсан, элээгдсэн гм гэнэ.*

“Музейн мэдээлэл” Монголын Үндэсний Музей. 2010.Ү сар.№ 03. Тал. №12-15.орчуулсан Д.Бумаа, Н.Туяа

11. Холбогдох нэр, газар, он цаг: улс, аймаг, сум, хошуу, үйлдвэрлэсэн байгууллагын нэр

Бүтээгдсэн ба өмчлөлийн түүх болох гарал үүслийг бичнэ. Үүнд ямар улс, үндэстэн ястны эд өлгийн зүйл болох бичигдэнэ. Ийм мэдээлэл нь үзмэрийн тайлбар бичих, хэвлүүлэх ба цахим хэлбэрээр түгээхэд хэрэгтэй.

Холбогдох хүний ургийн овог, эцгийн нэр ба нэрийг бичнэ.

Газрын нэрийг бичихдээ хаана байдгийг тодорхой заана. Улс, аймаг хот, газрын нэр. *Ж: Монгол, Сүхбаатар аймаг, Наран сум, Баяндулаан уул.*

Түүхийн үе ба зууны тогтсон тэмдэглэгээ байдаг. Олон улсын стандартаар (ISO) он-сар –өдөр гэж бичнэ. Монгол улсын Соёлын өвийн бүртгэлийн программд түүхэн он цагийн үечлэл бий.

Хүрэл зэвсгийн үеийн сүүлч үе, МЭӨ I зуун, 1955 он; 1945 оноос өмнө

Тодорхойгүй бол: 1910-аад оны дунд үе, XX зууны эх, 1930-1940 он.

А. Бүтээсэн:

Эд өлгийн зүйлийг бүтээсэн хүн, байгууллага, нийгэм ба соёлын бүлгийн тухай бичнэ. Уран бүтээлч, сургууль, улс, үйлдвэрлэгчийг бичнэ. Хэрэв иж бүрдэл бүхий эд өлгийн зүйл бол тэдгээрийг бүтээсэн нэгээс дээш хүн, байгууллагын үүргийг заана. *Ж: зураач, сийлбэрчин, дизайнер.*

Бүтээлчийн ажил мэргэжил, овог нэр, нууц нэр, гадаадын зохиогчийн нэрийг монгол болон гадаад бичгээр, амьдралын жилүүд.

Хэвлэмэл зураг: хуулбарыг хийсэн хүн, зураач, хэний эхээс хуулбарласан тухай мэдээллийг бичнэ.

Уран барилгын шугам зурагт төслийн болон зургийн зохиогч нарыг бичнэ.

Одон медалийг бичихдээ шагнуулсан хүнийг бичнэ.

Бүтээлч нь мэдэгдэхгүй дүрслэх урлагийн бүтээлийн бүтээлчийн өгсөн нэр, эсвэл музейн ажилтнуудын өгсөн нэрээр бичнэ. .

Дүрслэх урлагийн музейд урлагийн чиглэл, сургууль, эрин үе юм.

Б. Хэрэглэж байсан: Угсаатан, нийгмийн бүлгийн тухай мэдээ, хэрэглэж байсан хүн, түүнтэй холбогдох хүн, байгууллага, газар нутаг, түүхэн үе ба он цаг.

В.Цуглуулсан: цуглуулсан хүн, газар ба малтлагын тухай мэдээлэл, он цаг
Цуглуулга хийгдсэн газрын газар зүйн мэдээллийг ерөнхийгөөс нь нарийвчлан
өгнө. Дурсгалт газар ба олдвор эд зүйл байсан солбилцлыг бичнэ. Дурсгалт
газрын төрөл ба археологи геологийн нэр, түүхийн үе,
Жишээ: хэрэглэж байсан: Баруун Монгол, он цаг: 1900 оны үе, дөрвөд,
Анхны зориулалт: баяр ёслол

12. А. Сан хөмрөгийн байршил

Тооллого хийх үед музей болон музейн гадна байгаа байршлыг бичнэ. *Сан хөмрөгийн байр, өрөө, фонд 5/шүүгээ 3/тавиур 1/хайрцаг 6; Танхим 10/хорго5/тавиур;*

Үзүүлэлт байгаа байршлыг бичсэний дараа байнга хадгалагддаг сан хөмрөгийг бичнэ. *“сэргээн засварт” “түрээс: АНУ-ын Чингис хаан нэртэй үзэсгэлэнд 2010. оноос ”*

Байршлыг бүртгэсэн он сар өдрийг бичих бөгөөд тухайн эд өлгийн зүйл тоологдсон он сар өдрийг бичнэ гэсэн үг болж байна.

Б. Төрөлжсөн бүртгэл дэх дэсийн дугаар

Төрөлжсөн бүртгэлийн дэсийн дугаарыг бичнэ.

13.А. Өгсөн хүн, байгууллага, он цаг:

Хэнээс хэзээ ямар арга замаар музей хүлээж авсныг хуулийн баримт бичигт үндэслэж бичнэ. Хээрийн шинжилгээний хувьд цуглуулга хийгдсэн газар хувийн өмчлөлд орсон бол газар өмчлөгчийг бичиж болно.

Б. Арга зам - Музей олж авсан арга замыг бичнэ. Үүнд: *хээрийн шинжилгээний ангийн цуглуулга, худалдаж авсан, бэлэг, хандив, гэрээслэл (өв), солилцоо, бусад: тодорхойгүй,*

Ж: “Таван Толгой” ХХК, Өмнөговь, хандив

В. Музейд авсан шийдвэрийн дугаар, он цаг

Үзмэр худалдан авах зөвлөлийн тэмдэглэл, захирлын тушаалын дугаар, хүлээж авсан актын дугаар

Худалдаж авсан үнэ:

14, 15. Эд зүйлийг музейд худалдаж авсан нэг бүрийн ба нийт үнэ

16,17. Бүртгэлийн үнэ: Сан хөмрөгт үнэлсэн болон шинэчилсэн нэг бүрийн ба нийт үнэ.

Тооллого хийсэн тэмдэглэгээ

18. Улсын тооллого “тоолов. .... он” гэсэн тэмдэг дарна,

19. Байгууллагын тооллого “Музейн нэр..... тэмдэг тавина.

20. Сан хөмрөгчийн гарын үсэг, тайлал, он сар өдөр

Хүлээж авсан сан хөмрөгчийн овог нэрийг бичиж, гарын үсэг, он сар өдөр

21. Тайлбар:

Залруулга, шилжүүлсэн, хассан тухай тэмдэглэл, түүний үндэслэл шийдвэр, шилжүүлж өгсөн байгууллагын нэр, он сар өдөр зэргийг бичнэ.

Бүртгэгчийн овог нэр гэдэгт гарын үсэг, тайлал он сар өдөр бичигдэнэ.

Цаашид бүртгэлийн нэр томъёоны жагсаалт, толь зэргийг монголын нөхцөлд тохируулан боловсруулах шаардлагатай байна.

ББЗ Маягт 56

Музейн нэр: Монголын Үндэсний Музей, Улаанбаатар

ЕРӨНХИЙ БҮРТГЭЛИЙН ДЭВТРИЙН БАТАЛГАА

.. дугаартай бүртгэлийн дэвтэрт .. дэсийн дугаарт (№-ээс № хүртэл) бүртгэгдсэн

.... ширхэг эд өлгийн зүйлээс

..... сайдын тушаалаар .....эд өлгийн зүйл хасагдсан.

..... эд өлгийн зүйл нэг дэсийн дугаарт бүртгэгдсэн болно. Жагсаалтыг хавсаргав.

..... дэсийн дугаарыг алгасч бүртгэсэн болно.

..... дэс дугааруудад засвар хийгдсэн байна. Завсар хийгдсэн эд өлгийн зүйлийн жагсаалтыг засварт хийх шийдвэр гаргасан Үзмэр авах зөвлөлийн шийдвэрийн хамт хийнэ.

..... оны 01 дугаар сарын 01 өдрийн байдлаар ... дэсийн дугаартай ....эд өлгийн зүйл бүртгэгдсэн.

Лавлагааны ном материал:

1. Музейн сан хөмрөгийн бүртгэл
2. РСН соёлын өвийн бүртгэлийн программын үзмэрийн төрөл зүйлийг сонгох зөвлөмж. – Музейн бүртгэл – мэдээллийн санч нарт зориулсан “Соёлын өвийн бүртгэл- мэдээллийн санг бүрдүүлэх нь.” Сургалт семинар. УБ.2010.
3. Үндэсний соёлын өвийн мэдээллийг тоон системд оруулан хадгалах хөтөлбөр. Сургалт семинар. 2007.0.11-14. УБ.2007.
4. Тайлбар толь, тодорхой төрлийн соёлын өвийн ангиллын ном, барааны каталог,
5. Судалгааны ном бүтээл
6. The Art & Architecture Thesaurus (AAT) – нэр томъёоны толь
7. The Union List of Artist Names (ULAN) – зураач ба архитекторуудын намтарын цахим сан

Д.БУМАА Ph.D, дэд проф.

МҮМ-н Музей судлал мэргэжил арга зүйн төвийн дарга

Сан хөмрөгийн 2012 оны улсын тооллогод зориулсан сургалт дээр заасан хичээл. Хувийн дугаар өгөх тухай хэсгийг Алтансүхийн хичээл зэрэгтэй харьцуулан харна уу